

УДК 159.923

Волошко Наталія Іванівна

ПОБУДОВА ПСИХОДІАГНОСТИЧНОЇ АНКЕТИ «ДИХОТОМІЯ ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ ХАРАКТЕРУ ОСОБИСТОСТІ»

*Проблема розвитку духовної культури особистості в навчально-виховному процесі вимагає розробки психодіагностичної методики для вивчення духовних рис характеру учасників учбового процесу. Стаття присвячена авторській розробці психодіагностичної анкети «Дихотомія духовних рис характеру особистості» і містить риси характеру, спрямовані на збереження і зміцнення різних типів здоров'я (духовного, соціального, психологічного, фізичного). Авторська анкета дає можливість виявляти рівень розвитку духовних рис характеру, що сприяє збереженню і зміцненню здоров'я людей. **Ключові слова:** духовні якості характеру, духовна культура.*

Постановка проблеми. Глобальні проблеми сучасності та криза соціально-економічного розвитку країни породжують у підростаючого покоління такі негативні стани, як невпевненість у майбутньому, соціальну тривожність, жорстокість і, як наслідок, поширення наркоманії, проституції, алкоголізму та інших кримінальних проявів у суспільстві. Молодь втрачає духовно-моральні ідеали, що кардинально змінює їх ціннісні орієнтації. Таке становище значно загострює проблему виховання духовно здорової особистості, що сьогодні є справою не лише школи, а й усієї держави.

Одним із найважливіших чинників подолання цих негативних явищ є розвиток у педагогів та учнів сучасної школи духовних якостей характеру, духовної культури, спрямованої на гармонізацію внутрішнього стану зі світом, забезпечення умов для особистісного зростання педагогів та їх учнів, усвідомлення свого «Я», реалізацію активної життєвої позиції. Модернізація національної системи освіти має стати основою відтворення духовного потенціалу молоді. Визначення провідних пріоритетів розвитку духовної культури педагогів та їх учнів в навчально-виховному процесі (НВП) потребує об'єднаних зусиль усіх суб'єктів НВП середньої загальноосвітньої

школи та родини.

Питання взаємозв'язку духовності особистості та сучасної системи освіти розглядалися у працях таких науковців, як: Авдіянц Г.Г., Амонашвілі Ш.А., Балл Г.О., Барановский В.Ф., Бех І.Д., Боришевський М.Й., Бутенко В.Г., Васильченко Л.Л., Ващенко Г.Г., Євтух М.Б., Зязюн І.А., Кириченко О.В., Климова О.А., Лучанінова О.П., Макаренко А.С., Максименко С.Д., Миропольська Н.Є., Мукомел С.А., Ничкало Н.Г., Олексюк О.М., Омельченко О.П., Отич О.М., Петрочко Ж.В., Помиткін Е.О., Попова О.В., Рибалка В.В., Савченко О.Я., Саннікова Т.В., Сущенко Т.І., Сухомлинська О.В., Фасоля А.М., Фоменко К.М., Чернуха Н.М., Шевченко Г.П., П.М. Щербань та ін. Проблеми взаємозв'язку духовності та здорового способу життя (ЗСЖ) учасників НВП присвячені праці таких науковців, як: Апанасенко Г.Л., Белинська Т.В., Бабич В.І., Бойченко Т.Є., Брехман І.І., Вакуленко О.В., Васильєва О.С., Галецька І.І., Голобородько Г.П., Горащук В.П., Дубогай О.Д., Завидівська Н.Н., Зязюн І.А., Казаков Л.К., Кириленко С.В., Ковальчук А.М., Колесов Д.В., Колотій Н.М., Кривошеєва Г.Л., Лапаєнко С.В., Максименко С.Д., Ніколайчук І.Ю., Орлов Ю.М., Панок В.Г., Петренко І.І., Петрик О.І., Ревуцька О.В., Рибалка В.В., Свириденко С.О., Сірко Р.І., Сущенко Л.П., Татарнікова Л.Г., Т.Є. Федорченко та ін.

Водночас, незважаючи на наявність різнопланових і досить масштабних досліджень окремих аспектів духовного розвитку учнів, сьогодні майже відсутні практичні психодіагностичні методики та психологічні тренінги з розвитку духовних якостей характеру педагогів і їх учнів у НВП. Аналіз теорії та практики з цієї проблеми дозволив виявити суперечність між потребою суспільства у підвищенні рівня духовної культури, духовних якостей характеру учасників НВП та відсутністю психолого-педагогічних умов забезпечення цього процесу; між прагненням молоді до духовного самовдосконалення та обмеженістю умов щодо задоволення цього прагнення у шкільному і родинному вихованні. Отже, стан здоров'я (духовного, соціального, психологічного і фізичного) сучасної

молоді та загальна демографічна ситуація в суспільстві свідчить, що існує реальна потреба в розвитку духовних якостей характеру різних груп, зокрема, учнів, студентів, педагогів, практичних психологів ЗОНЗ, ПТНЗ, що сприятиме конгруентному та гармонійному індивідуальному розвитку особистості. Аналіз нашого дослідження рівня розвитку духовної культури, духовних якостей характеру учнів і педагогів свідчить про необхідність розробки і впровадження в діяльність психологічної служби ЗОНЗ, ПТНЗ практичних психодіагностичних методик та програм-тренінгів для розвитку духовних якостей характеру учасників НВП.

Метою статті є розробка психодіагностичної методики для дослідження та розвитку духовних якостей характеру учнів, педагогів, психологів в умовах навчально-виховної діяльності.

Духовні якості характеру особистості – сукупність стійких, соціально вихованих, індивідуальних особливостей особистості, що формується і проявляється в діяльності і спілкуванні, та зумовлює типові для особи способи поведінки у відповідності до гуманістичних ідеалів, ціннісних орієнтацій. **Характер проявляється в системі ставлень, відношень** особистості до інших людей, до самого себе, до справи (до праці, навчання).

Духовні якості характеру особистості – спроможність особистості регулювати свою життєдіяльність у відповідності до гуманістичних ідеалів; усвідомлення людиною себе як цілісної особистості, сформованість гуманістичних ціннісних орієнтацій, розуміння цінностей життя та усвідомлення його змісту, домінування оптимістичного світосприйняття. Духовні якості характеру залежать від духовного світу особистості, її сприйняття чинників, що складають духовну культуру людства – релігії, моралі, етики, освіти, науки, мистецтва. Детермінантами духовної культури особистості, духовних якостей характеру є гуманістичні цінності, високі норми моралі, ідеали, що найбільше відповідають розвиткові сучасного суспільства і сприяють активній, творчій життєдіяльності, а також: чітке уявлення мети життя й розробленість її стратегії і тактики, наявність ідеалу

здорової особистості, сформованість світогляду особистості на основі гуманістичних ціннісних орієнтацій. Духовні якості характеру, духовність розкриває систему цінностей і мотивів поведінки людини в її відносинах із зовнішнім світом і собою. Проблема збереження і зміцнення духовних якостей характеру охоплює такі аспекти як: дотримання духовних чеснот (Віри в Бога, Надії на краще майбутнє, Любові до всього суцього, Смиренності як спокійного відношення до проблем, Терпіння, Милосердя, Лагідності), релігійних заповідей (Шануй Бога свого; Не роби собі кумирів крім Бога; Не промовляй імені Бога даремно; Шість днів працею, а сьомий – Богу присвячує; Шануй батька і матір своїх; Не вбивай; Не чини перелюбу; Не кради; Не бреш; Не бажай майна, що належить ближньому), викорінення смертних пристрастей (розпуста, переїдання, користолюбство, гнів, сум, зневіра, пихатість, задрість, ледарство); побудова життєдіяльності на основі Добра, Краси, Істини та ін.

Отже, дослідження і розвиток духовних якостей характеру потребує розробки і впровадження **психодіагностичної анкети «Дихотомія духовних якостей характеру особистості»** (методика Н.І. Волошко, В.В. Рибалка).

Інструкція: оцініть власні духовні якості характеру, що сприяють збереженню різних типів здоров'я (духовного, соціального, психологічного і фізичного) за шкалою: **5, 4, 3, 2, 1, 0, -1, -2, -3, -4, -5** (де 5 – максимальний бал позитивної якості характеру, - 5 – максимальний бал негативної якості характеру). Вам необхідно обрати одну відповідь (певний бал), що найбільш повно характеризує Ваш стан. Довго не міркуйте, в анкеті немає правильних чи неправильних відповідей. Анонімність результатів гарантуємо.

Духовні якості характеру, що сприяють збереженню духовного здоров'я :

1. Віра в Бога – заперечення Бога, зневіра;
2. Віра в божественну цінність людини, в її вічну душу – переконання в тому, що людина – тварина;
3. Надія на краще майбутнє – безнадія;
4. Наявність життєвих планів, сенсу життя – відсутність життєвих планів;

5. Любовь до всього суцього – ненависть до всього;
6. Любовь до ближнього як божественної цінності – ставлення до ближнього як до тварини;
7. Любовь як почуття чоловіка і жінки – ненависть до протилежної статі;
8. Любовь до природи – споживацьке ставлення до природи;
9. Любовь до тварин – жорстоке ставлення до тварин;
10. Любовь до Батьківщини – ненависть до Батьківщини;
11. Смиренність (спокійне відношення до проблем, криз) – відчай;
12. Терпіння – нетерплячість;
13. Милосердя – безжальність;
14. Лагідність, ласкавість – жорстокість;
15. Доброта (душевне добро) – злість;
16. Праведність – гріховність;
17. Естетичне ставлення до речей, оточення – відсутність прагнення до краси;
18. Естетичне ставлення до краси зовнішності – відсутність естетичного смаку;
19. Мудрість – дурість;
20. Моральність (дотримання суспільних норм, законів) – аморальність;
21. Відсутність (чи наявність) негативних небезпечних якостей характеру:
 - 1) цнотливість – розбещеність;
 - 2) помірність в їжі, питті – переїдання, недоїдання;
 - 3) непідкупність – користолюбство;
 - 4) поблажливість до недоліків інших – гнів;
 - 5) життєрадісність – сум, журба;
 - 6) віра – зневіра, відчай;
 - 7) скромність, простота – пихатість, чванство, марнославство;
 - 8) працелюбність – ледарство;
 - 9) відсутність заздрощів – заздрісність.
22. Позитивне – негативне відношення, ставлення до дотримання в життєдіяльності релігійних заповідей (Шануй Бога свого; Не роби собі кумирів крім Бога; Не промовляй імені Бога даремно; Шість днів працуй, а

сьомий – Богу присвячує; Шануй батька і матір своїх; Не вбивай; Не чини перелюбу; Не кради; Не бреш; Не бажай майна, що належить ближньому).

– додайте можливі варіанти

Духовні якості характеру для збереження соціального благополуччя:

1. Порядність – підступність, підлість;
2. Доброзичливість – ворожість, озлобленість;
3. Дружелюбність, товарицькість – нелюдимість;
4. Мирлюбність – войовничість, агресивність;
5. Проникливість, зосередженість, розуміння інших – поверхневність;
6. Емоційна чуйність, здатність до співчуття – байдужість до інших;
7. Інтелігентність, ввічливість, вихованість – вульгарність, хамовитість;
8. Галантність – брутальність, зухвалість;
9. Привітність – суворість;
10. Справедливість – несправедливість;
11. Поблажливість до недоліків інших, терпіння, стриманість – мстивість;
12. Добродушність, незлопам'ятність – злопам'ятність;
13. Гуманність, людяність – деспотичність;
14. М'якість, ніжність – грубість;
15. Узгодженість, гармонійність – суперечливість, дизгармонійність;
16. Незворушність, невразливість – ранимість, чутливість, образливість;
17. Комунікбельність, контактність – замкнутість;
18. Надійність, відданість, вірність – ненадійність, зрада;
19. Правдивість, чесність, щирість, відвертість – брехливість, цинічність;
20. Прямолінійність, щиросердечність – хитрість, лицемірність;
21. Вдячність – невдячність;
22. Передбачливість – легковажність, необачність;
23. Поміркуваність, послідовність – нерозсудливість;
24. Адекватність самооцінки – неадекватність самооцінки;
25. Ініціативність, завзятість, ентузіазм – безініціативність, інертність;
26. Наполегливість, старанність – недбалість;

27. Активність – пасивність;
28. Креативність, конструктивність – деструктивність;
29. Сміливість, відважність, хоробрість – боязливість, полохливість;
30. Рішучість – нерішучість;
31. Впевненість в собі – невпевненість в собі, тривожність;
32. Сором'язливість – безсоромність;
33. Самокритичність, вимогливість до себе – самозакоханість;
34. Безкорисливість – меркантильність;
35. Альтруїзм – егоїзм;
36. Турботливість, дбайливість – безтурботність, недбалість;
37. Щедрість – жадібність, скупість;
38. Аскетичність, невибагливість – розбещеність, примхливість;
39. Благородність (почуття власної гідності, але не пихи) – дріб'язковість;
40. Принциповість – безпринципність;
41. Шанобливість, повага до гідних людей – зневажливість, фамільярність;
42. Дипломатичність, гнучкість – безкомпромісність;
43. Компетентність, досвідченість – недосвідченість;
44. Зацікавленість соціальнокорисною діяльністю – байдужість;
45. Натхненність – спустошеність;
46. Ерудованість, обізнаність – необізнаність;
47. Ощадливість – марнотратність;
48. Мрійливість, романтичність – прагматичність, приземленість;
49. Оптимістичність – песимістичність;
50. Впевненість в майбутньому – невпевненість в майбутньому;
51. Відповідальність – безвідповідальність;
52. Сумлінність – безсовісність;
53. Серйозність – глумливість, глузливість;
54. Самостійність, незалежність – залежність, конформність;
55. Самоорганізованість, пунктуальність – неорганізованість;
56. Дисциплінованість – безладність;

57. Природність, невимушеність у спілкуванні – манірність, удаваність;

58. Елегантність – байдужість до зовнішньої краси;

59. Позитивне – негативне відношення, ставлення до збереження і зміцнення власного соціального благополуччя, тобто до :

1) дотримання норм «здорового» соціально-психологічного клімату взаємовідносин в колективі, родині (задоволення потреби в безпеці, стабільності, впевненість в майбутньому; наявність позитивних саногенних емоцій, почуттів; задоволення потреб в спілкуванні, в повазі, в схваленні, в коханні);

2) конструктивної, конгруентної задаткам і здібностям особистості, соціальної самореалізації в різних сферах життя (професійні (навчальні), особистісні успіхи, досягнення, захоплення, хобі);

3) дотримання норм «здорової» адаптованої соціальної життєдіяльності (відсутність шкідливих звичок, ризикованої та асоціальної поведінки).

60. Негативне – позитивне ставлення, відношення до шкідливих звичок:

1) негативне – позитивне ставлення до алкоголю,

2) негативне – позитивне ставлення до паління,

3) негативне – позитивне ставлення до наркотиків,

4) негативне – позитивне ставлення до азартних ігор,

5) негативне – позитивне ставлення до інтернет-залежності;

61. Негативне – позитивне ставлення, відношення до сексуально ризикованої поведінки, яка може зумовити соціально небезпечні хвороби (ВІЛ-СНІД, туберкульоз та інші);

62. Негативне – позитивне ставлення, відношення до асоціальної поведінки, схильність до правопорушень.

– додайте можливі варіанти

Духовні якості характеру для збереження психологічного благополуччя:

1. Спокійне ставлення до вирішення проблем, життєвих криз – негативне ставлення;

2. Стресостійкість, емоційна стабільність, невразливість – вразливість;

3. Самоконтроль, врівноваженість – збудливість, знервованість;

4. Об'єктивність – суб'єктивність;
5. Стриманість – імпульсивність;
6. Емоційність – апатичність;
7. Життєрадісність, веселість – похмурість;
8. Дотепність, жартівливість – нудність;
9. Зрілість морально-психологічна – інфантильність, наївність;
10. Свідоме, ґрунтовне ставлення до себе, інших, подій – поверхневність;
11. Винахідливість – заурядність;
12. Цілеспрямованість – нестійкість інтересу;
13. Критичність мислення (об'єктивність) – навіюваність;
14. Логічність – алогічність;
15. Допитливість – байдуже ставлення;
16. Позитивне – негативне відношення, ставлення до особистісного самовдосконалення, розвитку духовних якостей характеру;
17. Позитивне – негативне ставлення до творчого інтелектуального саморозвитку, розвитку кмітливості, талановитості;
18. Позитивне ставлення до розвитку уважності, спостережливості – негативне ставлення (неуважність, розсіяність);
19. Позитивне ставлення до навчання, пізнання, збереження і накопичення знань, розвитку пам'яті – негативне ставлення;
20. Позитивне ставлення до подолання перешкод, розвитку твердої волі, наполегливості – негативне ставлення (безвілля);
21. Позитивне відношення до творчої самореалізації в різних сферах науки і мистецтва (література, музика, живопис, рукоділля) – негативне ставлення;
22. Позитивне – негативне відношення, ставлення до збереження і зміцнення власного психологічного здоров'я, тобто до :
 - 1) використання методів психологічної саморегуляції, самодопомоги,
 - 2) творчого інтелектуального саморозвитку, пізнання, навчання,
 - 3) дотримання норм «здорової» психологічної життєдіяльності (гігієна розумової праці, раціональний режим праці (навчання) і відпочинку),

4) організації індивідуального здоров'язберігаючого стилю праці (навчання) на основі знань про індивідуально-психологічні (акцентуації характеру) і психофізіологічні (типи темпераменту) властивості особистості.

– додайте можливі варіанти

Духовні якості характеру для збереження фізичного благополуччя:

1. Позитивне – негативне відношення до фізичного самовдосконалення;
2. Позитивне – негативне ставлення до збереження, зміцнення власної сили, міцності;
3. Позитивне – негативне ставлення до збереження власної краси, вроди;
4. Позитивне – негативне відношення до збереження працездатності, витривалості, спритності;
6. Позитивне – негативне ставлення до збереження енергійності, бадьорості;
7. Життєлюбність – суїцидність;
8. Охайність – неохайність;
9. Обережність, обачність – необережність;
10. Позитивне – негативне ставлення до запобігання хворобливих відчуттів;
11. Позитивне – негативне відношення, ставлення до збереження і зміцнення власного фізичного здоров'я, тобто дотримання :

1) раціонального режиму дня :

- а) режиму сну,
- б) режиму праці і відпочинку,

2) раціонального харчування :

- а) режиму харчування,
- б) якості харчування (повноцінне «здорове» збалансоване),

3) оптимальної здоров'язберігальної рухової активності (фіззарядка, прогулянки, уроки фізкультури),

4) особистої гігієни (миття рук перед їжею, чищення зубів, чистота тіла, одягу, взуття, предметів особистої гігієни).

– додайте можливі варіанти

Підрахуйте середнє емпіричне (X) за кожною окремою шкалою духовних якостей характеру, що сприяють збереженню духовного, соціального, психологічного, фізичного благополуччя та загальне середнє емпіричне (X) за анкетною. **Ключ до підрахунку результатів.** Якщо середнє емпіричне (X) знаходиться в діапазоні -5, -4 – це свідчить про низький рівень розвитку духовних здоров'язберігальних якостей характеру; діапазон -3, -2 – свідчить про середньонизький рівень; діапазон - 1, 0, 1 – середній рівень; діапазон 2, 3 – середньовисокий рівень; діапазон 4, 5 – свідчить про високий рівень розвитку духовних здоров'язберігальних якостей характеру.

Висновки. Представлена в статті психодіагностична методика дає можливість виявляти рівень розвитку духовних якостей характеру учасників навчально-виховного процесу, що дає змогу створити умови, максимально сприяючі збереженню різних типів здоров'я (духовного, соціального, психологічного, фізичного), конгруентному і саногенному індивідуальному розвитку особистості учня (педагога), розвитку їх творчого потенціалу.

Література

1. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика: Учебник для вузов / Л.Ф. Бурлачук. – СПб.: Питер, 2003. – 352 с.
2. Волошко Н.І. Психологічна культура здоров'я: навч.-метод. посіб. / Н.І. Волошко. – К.: Наук. світ, 2008. – 163 с.
3. Волошко Н.І. Психологія становлення здорового способу життя в навчально-виховному процесі: програма-практикум: наук.-метод. посіб. / Н.І. Волошко. – К.: Наук. світ, 2012. – 99 с.
4. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
5. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії : Монографія / І.А. Зязюн. – К.: ІООД АПН України, 2008. – 550 с.
6. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
7. Максименко С.Д. Психологія особистості / С.Д. Максименко, К.С.

Максименко, М.В. Папуча. – К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.

8. Помиткін Е.О. Психологічна діагностика духовного потенціалу особистості: посібник / Е.О. Помиткін. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 144 с.

9. Психологія: Підручник / Ю.Л. Трофімов; П.А. Гончарук; Т.С. Кириленко; Т.С. Кудріна; О.В. Рудоміно-Дусятська; Я.І. Український та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.

10. Рибалка В.В. Аксиологічні основи психологічної культури особистості: навч.-метод. посіб. / В.В. Рибалка. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 228 с.

11. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: навч. посіб. / В.В. Рибалка. – Одеса: Букаєв В.В., 2009. – 575 с.

*Проблема развития духовной культуры личности в учебно-воспитательном процессе требует разработки психодиагностической методики для изучения духовных черт характера участников учебного процесса. Статья посвящена авторской разработке психодиагностической анкеты «Дихотомия духовных черт характера личности» и содержит черты характера, направленные на сохранение и укрепление разных типов здоровья (духовного, социального, психологического, физического). Авторская анкета дает возможность выявить уровень развития духовных черт характера, что способствует сохранению и укреплению здоровья людей. **Ключевые слова:** духовные качества характера, духовная культура.*

*The problem of development of moral culture of personality in educational process requires development of psychological diagnostic method for research moral features of character of participants of educational process. The article is devoted to authorial development of psychological diagnostic method «Dichotomy moral features of character» and contains the features of character, sent to maintenance and strengthening of different types of health (moral, social, psychological, physical). The authorial questionnaire enables to educe the level of development of moral features of character, that assists maintenance and strengthening of health of people. **Keywords:** moral features of character, moral culture of personality.*

РЕФЕРАТ НА СТАТТЮ Волошко Н.І. «Побудова психодіагностичної анкети «Дихотомія духовних якостей характеру особистості» »

Проблема розвитку духовної культури особистості в навчально-виховному процесі вимагає розробки психодіагностичної методики для вивчення духовних рис характеру учасників учбового процесу. Стаття присвячена авторській розробці психодіагностичної анкети «Дихотомія духовних рис характеру особистості» та містить риси характеру, спрямовані на збереження і зміцнення різних типів здоров'я (духовного, соціального, психологічного, фізичного). Авторська анкета дає можливість виявляти рівень розвитку духовних рис характеру особистості, що сприяє збереженню і зміцненню здоров'я людей. Анкета «Дихотомія духовних рис характеру особистості» входить до складу авторського комплексу психодіагностичних методик «Психологія становлення здорового способу життя в навчально-виховному процесі» (методики Н.І. Волошко, В.В. Рибалка) для вивчення спонукального (потреби, бажання, прагнення, мотиви), знаннєвого (інформація, уявлення), програмуючого (уявлення про етапи досягнення здорового способу життя, наявність плану, програми), діяльно-результативного (реальна діяльність по збереженню і зміцненню здоров'я) та оціночно-почуттєвого (ставлення, відношення до дотримання норм здорового способу життя, зміцнення здоров'я) компонентів здорового способу життя учасників навчального процесу, а також дослідження індивідуально-психологічних та соціально-психологічних чинників (детермінант) здоров'я і здорового способу життя. Крім того комплекс психодіагностичних методик «Психологія становлення здорового способу життя в навчальному процесі» охоплює аспекти, спрямовані на збереження і зміцнення різних типів здоров'я (духовного, соціального, психологічного, фізичного). Тобто, авторський комплекс методик дозволяє досліджувати рівень розвитку психологічної культури здорового способу життя по основним компонентам діяльнісного підходу а, також, по основним типам здоров'я, що сприяє здоровому способу життя.